

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

MERAL FIRAT*

ÖZET

Bu çalışmada yoksulluk üzerine genel iktisadi görüşler tartışılarak yoksulluğun küreselleşme ile ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yoksulluğun nedenleri ve boyutları incelenerek farklı ülkelerdeki yoksulluk azaltma stratejilerine karşılaştırmalı bir bakış açısından bakılarak bu stratejilerin Türkiye için ne derece örnek teşkil edebileceği incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de yoksullukla mücadelede neler yapıldığı ve yapılması gerektiği araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, Yoksulluk, Yoksulluğun Nedenleri, Gelişmekte Olan Ülkeler, Türkiye*

POVERTY IN DEVELOPING COUNTRIES AND TURKEY

ABSTRACT

This study attempts to debadedet general ideas on poverty and to determine the relationship between poverty and globalization. The reason of poverty in the globalization process are examined. This paper comperatively looks at poverty elimination stratejies in different contries to the extand that they would from examples for Turkey. In this contex what have done and what can be do to struggle poverty is analayzed.

Key Word: *Globalization, Poverty, The Reason of Poverty, Developing Countries, Turkey*

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Ekonomi ve Finans Bölümü, meral_firat@yahoo.com

1. GİRİŞ

Yoksulluğa küreselleşme açısından bakıldığında; gelir dağılımını bozucu etkileri nedeni ile küreselleşmenin bir sonucu olduğunu savunan görüşler yanında; aksine küreselleşmenin, iktisadi büyüme yaratarak gelir dağılımı üzerinden yoksullara yeni olanaklar getireceğini ileri süren görüşler de vardır. Fakat, sonuç itibarıyla yoksulluk gelir dağılımı bozuklukları ile birlikte görülmekte ve yoksulluğu azaltıcı, etkilerini yumuşatıcı politikalar, aslında, oldukça karmaşık politikalar olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya’da, yoksulluk kavramının dikkatleri çekecek şekilde gündeme geldiği son 50 yılda, bu konuda yeteri kadar mesafe alındığını söylemek mümkün değildir. Gelişmiş ülkelerde bile görülen yoksullukla, bu ülkelerin, başarılı bir şekilde başa çıkabildikleri söylenemez. Yine de yeni iş alanları yaratmada ve böylece yoksulluğun etkilerini azaltmada, ABD’nin AB’den daha başarılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye ve Dünya’nın en önemli sorunlarından biri olan yoksulluğun azaltılması için ülkeler uzun yıllar boyunca farklı çözüm yolları aramışlardır. Son yüzyılın önemli bir bölümünde özellikle gelişmiş ülkeler sorunun çözümünü Refah Devleti çerçevesinde çözüme yoluna gitmiştir. Refah Devletinin 1970’li yıllardan itibaren kriz yaşaması ile birlikte pek çok sorun gibi yoksullukta olumsuz şekilde etkilenmiştir. Zira o tarihten itibaren ülkeler soruna doğrudan el atmak yerine onu gönüllü kuruluşlara, akrabalar arası yardımlaşma ve dayanışma ağları gibi devlet dışı aktörlere havale etme yolunu tercih etmiştir. Bu tercihte 1980’den sonra başta ABD ve İngiltere’de iktidar olmak üzere diğer bazı ülkelerde iktidara gelen Yeni Sağ (Yeni Liberaller) adlı bir siyasal akımında etkisi bulunmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi yoksulluk Türkiye için de önemli bir sorun alanıdır. Aynı şekilde Türkiye’de de sorunun çözümü için yıllar hatta yüzyıllar boyunca farklı çareler aranmıştır. Ancak, Türkiye’nin sorununa çözüm arayışı özellikle son çeyrek yüzyılda içinde yer aldığı batı toplumundan biraz farklılaşmıştır. Çünkü söz konusu dönemde gelişmiş batı devletleri sorunun çözümünü devlet dışı aktörlere havale etmeye hazırlanırken, Türkiye devlet eliyle ve kuramsal bir şekilde soruna doğrudan el atmaya başlamıştır.

Bu çalışmada; yoksulluk tanımlamaları yapıldıktan sonra; gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve boyutları ve yoksullukla mücadele yolları analiz edilecek ve daha sonra da Türkiye’de yoksullukla mücadelede neler yapıldığı incelenecektir.

2. YOKSULLUK KAVRAMI VE TANIMLARI:

Yoksulluk kavramı iki farklı biçimde tanımlanabilir. Birinci yaklaşımda belirli büyüklükte bir ailenin (örneğin dört kişilik bir ailenin) beslenme, giyinme barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları minimum düzeyde karşılamak için sahip olması gereken gelir düzeyidir diyebiliriz. Bu yaklaşımda belirli büyüklükteki bir ailenin (beslenme, giyinme, barınma, eğitim gibi) temel ihtiyaçları minimum düzeyde karşılamak için gerekli gelire sahip olmaması durumuna mutlak yoksulluk denir.¹

Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi için, öncelikle bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesi için gerekli olan en düşük tüketim düzeylerinin belirlenmesi gerekir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Türkiye’de TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2003 yılından itibaren gerek gıda, gerekse gıda ve gıda dışı harcama bileşenlerini içeren mutlak yoksulluk sınırlarını hesaplayarak, bu sınırın altında kalan yoksulların oranını gıda yoksulluğu ve yoksulluk oranı adı altında ayrı ayrı yayınlamaktadır.

Çalışmada gıda yoksulluğunun (açlık sınırı) temelini oluşturan gıda sepeti, 2003 yoksulluk çalışması için oluşturulan sepet ile aynıdır. Bu sepetin oluşturulmasında 2003 hane halkı bütçe anketi verilerinde gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. % 10’luk dilimler, referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir ferдин günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Sepetin fiyatlandırılmasında 2009 hane halkı bütçe anketinden elde edilen ortalama piyasa birim fiyatları kullanılmıştır. Bu sepetin maliyeti açlık sınırı (gıda yoksulluk sınırı) olarak alınmıştır. Gıda yoksulluk sınırı (açlık oranı), eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içerisindeki payı olarak hesaplanmıştır. Fertlerin gıda yanında gıda dışı ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu ihtiyaçları göz önüne almak için gıda yoksulluk sınırına, gıda dışı mal ve hizmet payının da eklenmesi gerekmektedir. Bu yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla da 2009 hane halkı bütçe anketi verilerine göre toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı ortalaması esas alınmıştır. Buna göre gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı

¹ Erdal M. Ünsal, **Mikro İktisat**, 8. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2010,s.608

belirlenmiştir. Yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır.

Yoksulluk tanımlanırken izlenen ikinci yol, yoksulluğun nispi bir durum olduğu temel ihtiyaçlarını minimum düzeyde karşılayan fakat etrafındaki diğer kişilerden ortalama olarak örneğin %20 az gelir elde eden bir kişinin de kendini yoksul olarak değerlendirebileceği hususundan hareket edilir. Bu yaklaşımda toplumdaki ortalama gelirden belirli bir oranda daha az gelir edenlerin durumu, nispi yoksulluk olarak değerlendirilir.²

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE BOYUTLARI

Son çeyrek yüzyılda hızlanan ve küreselleşme olarak isimlendirilen sürecin ortaya çıkmasında bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, taşıma ve ulaştırma maliyetindeki azalma ile bunların üretim teknikleri ve piyasaların bütünleşmesi üzerinde yarattığı köklü değişiklikler kuşkusuz önemli ölçüde etkili olmuştur. Bugün ki küreselleşme sürecinin temeli neoliberalizmin 1970'li yılların sonlarında başlayan yükselişiyle yakından ilişkilendirilebilir. Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı yirmi beş otuz yıllık dönemde özünde 1870 -1913 yılları arasında oluşan birinci küreselleşme döneminin kimi önemli izlerini taşımakta ve ona dönüş işaretleri vermektedir. Bu dönemde, dış ticaretin serbestleştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmış olması, çok uluslu şirketlerin önem kazanması, üye ülkelerin iktisadi bütünleşmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dünya ekonomisi içindeki etkisini artırması ve başta Batı Avrupa'ya yönelik olmak üzere işçi göçünün önemli boyutlara ulaşması bu doğrultudaki gelişmeler arasında yer almaktadır. Ancak bu dönemin küreselleşme olarak isimlendirilmesini engelleyen iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda siyasal anlamda bağımsızlıklarına kavuşan az gelişmiş ülkelerin, serbest piyasa ağırlıklı politikalar aracılığıyla dış dünya ile bütünleşmek yerine devlet önderliğinde içe dönük sanayileşme politikaları uygulamayı yeğlemiş olmaları ve sanayileşmiş kapitalist ülkelerin de Soğuk Savaş'ın etkili olduğu bu dönemde bu gelişmeye göz yummuş olmalarıdır. Bu bağlamda ikinci temel unsur, bu ülkelerin birçoğunun doğrudan yabancı sermaye konusunda

² Ünsal,a.g.e,s.608

dikkatli ve hatta kuşkulu bir biçimde yaklaşımları, dış yardımlardan medet umarak devletten devlete borçlanmayı ön planda tutmaları ve uluslararası finans piyasalarının büyük ölçüde dışında kalmalarıdır.³

Yeni ekonomik düzen, 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında ABD' de muhafazakarların piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırma (deregulation) eylemiyle başladı. Reagonomics, Başkan Reagan dönemini tanımlayan ve daha serbestleştirilmiş bir dünya ekonomisi yaratmak amacına dönük politikalar demetini oluşturan bu yeni ekonominin ilk adı oldu. Batı Avrupa'ya İngiltere'de Başbakan Margaret Thatcher'ın uyguladığı politikalar yoluyla girdi. Aynı dönemde bir dizi Gelişmekte Olan Ülke'nin borç ödeyemez duruma düşmesi, bunların uluslararası kredi kurumları (IMF ve DB) aracılığıyla liderliğini A.B.D'nin yaptığı Merkez'in (Dünya ekonomisinin gidişini ekonomik güçlerin büyüklüğü ile belirleyen, aynı zamanda işleyiş biçimini kuralları koyan yönetim ve denetim işlevlerini gerçekleştiren ileri sanayileşmiş ülkeler) hedeflediği politikalara sokulmasını sağladı⁴

1990'lı yıllarla birlikte Sovyet Bloğu'nun dağılmasından sonra, tek kutuplu dünya düzeninin lider ülkesi konumuna gelen ABD, neoliberal küreselleşme sürecinin derinleşmesi için bazen uluslararası kuruluşları kendi çıkarları doğrultusunda politikalar üretmeye yönlendirmiş, bir manada kendi politikalarını meşrulaştırmış; bazen de doğrudan kendisi uluslararası müdahalelerde bulunmaktan çekinmemiştir. Doğu Asya ülkelerine finansal serbestleştirme doğrultusunda 1990'ların başlarında yapılan baskılar buna önemli bir örnek teşkil eder. Bu çalışmalara paralel, olarak Gelişmekte Olan Ülkeler ve ABD ile birlikte hareket eden uluslararası kuruluşlar, Gelişmekte Olan Ülkeleri Dünya kapitalizmine eklemlene yolunda bilinçli çapalarda bulunmuşlardır. IMF ve Dünya Bankası'nın borç krizi sonrasında sıkıntı yaşayan ülkeleri bu sürece katılmaya adeta zorlayan sıkı şartlılık kıstasları bu nedenden dolayıdır. Uygulanan bu politikalar ise son derece varlıklı yatırımcıların ve toplam sayıları binden az olan büyük şirketlerin kısa vadeli çıkarlarını temsil etmiştir. Öyle ki, 1999 yılına gelindiğinde ülke milli geliri ve şirket satışlarının karşılaştırılmasına dayanarak yapılan değerlendirmede, dünyanın en büyük 100 ekonomisinin 51'ini şirketler, 49 tanesinin ise ülkeler olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan 1960'lı ve 1970'li yılların

³ Fikret Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?", **ERC Working Paper in Economic**, Ağustos, 2004, s.2, www.metu.edu.tr

⁴ Gülten Kazgan, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, 2.bs, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995, s.45

kalkınma söylemlerinin moda kelimesi “sanayileşme” neoliberal küreselleşme ile rafa kaldırılmış, hatta unutulmuş bunun yerini emeğe dayalı olmayan spekülasyon kar politikaları almıştır.⁵

1990 -98 yılları arasında tüm kalkınmakta olan ülkelere toplam 1890.6 milyar US \$'lık bir sermaye girişi yaşanmış; bunun 1083.6 milyar US \$'ı 16 yeni gelişen piyasa ekonomisine yönelmiştir. Aynı dönemde kalkınmakta olan ülkelere 577.2 milyar US\$'lık bir sermaye çıkışı yaşanmış dolayısıyla, 1990- 98 arasında toplam net sermaye girişinin 1313 milyar US \$ olduğu görülmektedir. UNCTAD verilerinden net sermaye girişlerine görece uluslararası döviz rezervi birikiminin de % 33'e ulaştığı görülmektedir. Aynı oran yeni gelişen piyasa ekonomileri açısından %28'dir. Yani uluslararası sermaye net girişlerinin yaklaşık üçte biri doğrudan doğruya rezerv birikimi olarak tutulmakta yatırım finansmanı olarak reel sermaye birikimine katkı yapmamaktadır. Bu olguya koşut olarak, net sermaye girişlerinin, kalkınmakta olan ülkeler genelinde % 30.5'inin net hata ve noksan kaleminden oluştuğu ayrıca hesaplanmaktadır. Uluslararası sermaye hareketlerinde formel kayıt dışında kalan bu tür akımlar, bize kayıt dışı mal ticareti ve kaynağı belli olmayan spekülasyon nitelikli kazançların büyüklüğü konusunda da ipuçları vermektedir.⁶

1991-96 arası net sermaye akımının yıllık ortalama % 50'ye yakını Asya'ya, % 40 civarının Latin Amerika'ya gittiği ve geri kalan % 10-15 civarının diğer gelişen piyasa ekonomilerine gittiği anlaşılmaktadır⁷

Uluslararası ticarete serbestleşme ve finansal serbestleşme neoliberalizmin en önemli öğeleridir. Serbestleşmenin neden olduğu yoksulluk ve gelecekte yapılacak uluslararası ticaret anlaşmalarının boyutları yoksulluk probleminin önemini daha da artırmaktadır. Serbest ticaret, kalkınma politikalarının önemli bir parçasıdır ve yoksulluğun azaltılmasında etkili bir rolü bulunmaktadır.⁸

⁵ Şenses, a.g.e, s.13

⁶ Erinç Yeldan, “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, **Bağımsız Sosyal Bilimciler**, 2002, s.7, www.bagimsizsosyalbilimciler.com

⁷ Mehmet Şişman, **Mali Sermayenin Küreselleşmesi**, İstanbul, Set Yayınları, 2003, s.101

⁸ Tolga Kabaş, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Doktora Tezi, TC Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2009, s.55

Yapılan ampirik çalışmalara göre, serbest ticaret yapan ülkeler kapalı ekonomilere göre daha iyi ekonomik performansa sahiptir. Açık ekonomiler kapalı ekonomilerle karşılaştırıldığında daha çok yoksul görüldüğüne dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Hatta, yapılan ampirik çalışmalara göre ticaretin serbestleştirilmesi tüketiciler ve üreticiler için yeni ekonomik fırsatlar doğurmakta; vasıflı işçilerin ücretlerinin artmasına yol açmaktadır. Serbestleşmenin yönetilmesi yoksulluğun artması yönündeki etkilerin azalmasına yol açar. Yoksullar kendi aralarında çok heterojen bir gruptur. Yoksul ülkeler de kendi aralarında çok önemli farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla, serbestleşmenin yönetilmesi için evrensel bir formül bulunmaktadır.⁹

Dolar ve Kraay çalışmasında ithalat ve ihracatın GSMH'ya oranına, yani ticaretin dışa açıklığına ve azalan tarifelere göre ülkeleri, küreselleşenler ve küreselleşmeyenler biçiminde sınıflandırmış ve küreselleşenlerin kişi başına GSMH'larının zengin ülkelere yakınlaştığını göstermişlerdir. Toplam Dünya nüfusunun en yoksul %5'lik kesiminin geliri ve 80 ülkenin kişi başına geliri arasında yakınlaşma ilişkisi aramışlar, 40 yıllık veriler ile çalışarak aralarında pozitif korelasyon bulmuşlardır. Sonuçta küreselleşmenin yoksulların geliri üzerinde olumsuz etkisi olmadığını savunmuşlardır. İktisadi büyüme ve bunu destekleyen politika ve kurumların tüm toplumun ve dolayısıyla da en yoksul kesiminde yararına olduğunu belirtmişlerdir. Böylece ekonomik büyümeyi ve bunu destekleyen politika ve kurumların tüm toplumun ve dolayısıyla da en yoksul kesiminde yararına olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sonucun da ekonomik büyümeyi artırıcı politikalar aynı zamanda yoksulluğu azaltıcı politikalar olarak kabul edilmiştir.¹⁰

Kuramsal açıdan bölgeler arası eşitsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesini ise Simon Kuznets ile ilişkilendirmek mümkündür. Kuznets'in yaklaşımında büyümenin eşitsizliği azaltıcı ya da artırıcı etkisine göre ülkelerin kalkınma devrelerinin tanımlanması beklentisi bulunmaktadır.¹¹ Kuznets tezinde tarımdan sanayileşmeye ve modern kapitalizme geçişteki ilk aşamada ekonomik büyümenin çok hızlı gerçekleştiğini buna karşılık gelir dağılımında da süratli bir bozulmanın

⁹ Kabaş,a.g.e,s.57

¹⁰ Ayşe Çelikel Danişoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**,2006,s.51-52

¹¹ Murat Çiftçi, "Ülkelerarası Küresel Eşitsizlik – Reel Büyüme İlişkisinin Uzun Dönemli Gelişimi", **Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1,2009,s.920

yaşandığını; endüstriyel gelişmeden sonra ise adaletsizliğin azalma eğilimine girdiğini savunmuştur. Kısacası endüstrileşmeye kadar büyüme ile gelir dağılımı adaleti arasında negatif, endüstrileşme sonrası ise pozitif yönde ilişkinin olduğunu vurgulamıştır.¹²

Küreselleşmenin son dalgası 1980'lerde başlayıp bugüne kadar devam etmiştir. İletişim teknolojisi ve ulaşırmadaki teknolojik gelişmeler gelişmekte olan ülkelerde yatırım iklimini geliştirmiştir. Dış ticaret ve yatırımlara açık konuma getirmiştir. 1980 yılında gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayi ihracatın dörtte birini oluştururken 1998 yılında imalat sanayi gelişmekte olan ülkelerin ihracatının %80'inden daha fazlasını oluşturmuştur. Küresel ticaret ve yatırıma dahil olan ülkeler arasında Brezilya, Çin, Macaristan, Hindistan, Meksika ve başka 24 tane daha gelişmekte olan ülke bulunmaktadır. Son 20 yılda 3 milyon insan ticaretten elde ettiği gelir oranını iki kat artırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin geri kalanında ise ticaret 20 yıl öncesine göre daha düşüktür. Daha fazla küreselleşen ülkelerin kişi başına büyüme oranları 1960 yılında %1 iken 1970'de %3'e 1980'de %4'e ve 1990'da %5'e yükselmiştir.¹³

Son yılların ilginç ve önemli bir özelliği de küresel büyümenin artan bir bölümünün artık gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümeyi yansıtmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler 1960 -1973 döneminde toplam küresel büyümenin yüzde 15'ini sağlamış iken, bu oran 1973-2001 döneminde %22, 2001-2005 döneminde ise yüzde 37'yi bulmuştur. Gayrisafı hasılanın satınalma gücü paritesi (SAGP) temelinde hesaplanması durumunda, gelişmekte olan ülkelerin küresel büyümeye açık farkla en büyük katkıda bulunan ülkeler grubu olduğu görülmektedir. Söz konusu oran %80'e yaklaşmış bulunmaktadır. Ayrıca, küresel gayrisafı hasıla SAGP temelinde hesaplandığında, kişi başına küresel büyüme 2000 yılından itibaren yılda ortalama %3'e ulaşmaktadır. Bu oranlar gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki artan önemini yansıtmaktadır.

Dünya nüfusunun çok büyük bir kesimini oluşturan bir grup gelişmekte olan ülke, küresel büyümeye en büyük katkıda bulunan gruptur. Bu ülkelerin ekonomileri gelişmiş ülkelerin ekonomilerinden daha hızlı büyümektedir. Ayrıca, bu ülkeler insani kalkınma açısından en zengin

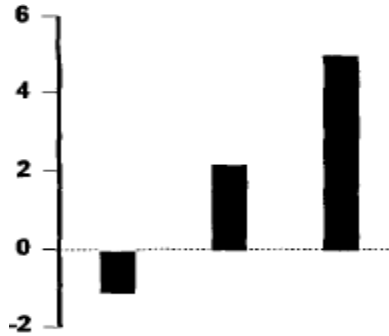
¹² Murat Çiftçi, **Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifinde İç Göç – Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.14

¹³ **World Bank Policy Research Report**, "Globalization, Growth and Poverty", Oxford University Press, 2002, s.5 www.worldbank.org

ülkeleri yakalamaya başlamışlardır. Her sene bu ülkelerde milyonlarca vatandaş yoksulluktan kurtuluyor ve ortalama yaşam süresi, çocuk ölüm oranları ve okuma yazma oranları gelişmiş ülkelerin düzeylerine yaklaşıyor. Sözü edilen gelişmekte olan ülkeler, küresel mal, sermaye ve teknoloji piyasalarına erişebiliyor, her geçen gün birbirleriyle ve zengin ülkelerle daha fazla ticaret yapıyorlar. Gelişmekte olan ülkelerin küresel ticarete yakaladıkları oran—özellikle ekonomileri başarılı seyreden gelişmekte olan ülkelere dolayısıyla—1996’da % 29 iken, günümüzde % 37’ye ulaşmıştır.¹⁴

Küreselleşme sürecinde üretimin arttığı, dünya ticaretinin genişlediği bir gerçek olmakla beraber, elde edilen gelirin hem ülkeler arası hem de ülke içinde bölüşümünde önemli sorunlar olduğu da inkar edilemez. Çünkü yoksul kesim gelir elde etme olanaklarının yetersizliği nedeniyle artan gelirden yeterince yararlanamamaktadırlar. Dolayısıyla küreselleşme hem ülke içerisinde hem de ülkeler arası gelir farklılıklarını artırabilmektedir. Yeni kurumsal iktisadın en önemli temsilcisi John Kenneth Galbraith “sanayi toplumu her ne kadar üretim sorununu çözmüş olsa da bölüşüm sorununu çözememiştir” diyerek bu gerçeği dile getirmektedir.¹⁵

Şekil I: Gelişmekte Olan Ülkeler: 1990 GSMH Kişi başına büyüme oranı(%)

Kaynak:Dollars and Kraay (2001)’den Naklen: **World Bank Policy Research Report**, “Globalization, Growth and Poverty”, Oxford University Press, 2002,s5

Not: Yukarıdaki şekilde birinci sütun az küreselleşen ülkeleri, ikinci sütun zengin ülkeleri, üçüncü sütun, daha fazla küreselleşen gelişmekte olan ülkeleri göstermektedir.

¹⁴ Kemal Derviş, “Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı”, **Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:27,2007 s.1-2,www.mfa.gov.tr.

¹⁵ Mehmet Karagül, **Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi**,1. Baskı, İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 2010,s.10

Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalar ve tahminlere göre gelişmekte olan ülkelerde 1.4 milyar kişi günde bir \$'ın altında ve aşırı yoksul olarak yaşamaktadır. Yine Dünya Bankası tarafından derlenen bilgilere göre 1981 yılında % 52 olan yoksulluk oranı 1990'da % 42'ye, 2005 yılında ise % 26'ya düşmüştür. Daha önce yapılan tahminlere göre gelişmekte olan ülke nüfusunun % 17'si ya da 950 milyon kişi günde 1.08 \$'dan daha az gelire yaşıyordu. Yeni tahminlere göre bu rakama ek olarak 400 milyon insan daha yoksul olarak yaşamaktadır.¹⁶

Tablo 1: Günde 1.25\$'ın Altında Yaşayanlar(%)

Bölgeler	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005
Doğu Asya ve Pasifik	77.7	65.5	54.2	54.7	50.8	36.0	35.5	27.6	16.8
Çin	84.0	69.4	54.0	60.2	53.7	36.4	35.6	28.4	15.9
Doğu Avrupa ve Orta Asya	1.7	1.3	1.1	2.0	4.3	4.6	5.1	4.6	3.7
Latin Amerika ve Karayipler	11.5	13.4	12.6	9.8	9.1	10.8	10.8	11.0	8.2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	7.9	6.1	5.7	4.3	4.1	4.1	4.2	3.6	3.6
Güney Asya	89.4	55.6	54.2	51.7	46.9	47.1	44.1	43.8	40.3
Hindistan	59.8	55.5	53.6	51.3	49.4	46.6	44.8	43.9	41.6
Sahra –altı Afrika	53.7	56.2	54.8	57.9	57.1	58.7	58.2	55.1	50.9
Toplam	51.8	46.6	41.8	41.6	39.1	34.4	33.7	30.6	25.2

Kaynak: Shaohua Chen and Martin Ravallion “The developing world is poor than we thought but no more succesful in the fight against poverty”, **FAQs for Internatinal Comparison Programs (ICP)**,2011, www.worldbank.org.

Yukarda yer alan tabloya göre 1980'lerin başından bu yana yoksulluk azalmıştır. 2005 yılında 1.4 milyar kişi, ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşayan nüfusun dörtte biri bizim uluslararası yoksulluk sınırlarımız olan günde 1.25 \$'ın altında yaşamaktadır. 25 yıl önce 1.9 milyar yoksul insan vardı ya da nüfusun yarısı yoksuldu. Yoksulluk oranı bu dönemde Doğu Asya'da yaklaşık % 80'den % 20'nin altına düşmüştür. Doğu Asya ülkelerinin tersine Sahra altı Afrika'da ise yoksulluk oranı % 50'lerde kalmıştır.¹⁷

¹⁶ Shaohua Chen and Martin Ravallion “The developing world is poor than we thought but no more succesful in the fight against poverty”, **FAQs for Internatinal Comparison Programs (ICP)**,2011, www.worldbank.org.

¹⁷ Shaohua Chen ve Martin Ravallion, “The Developing World is Porer Than We Thouht, but No Less Succesful in the Fight against Poverty”, **The World Bank**

Ekonomik büyüme Asya’da oldukça yüksek, yirmi yıldan fazladır çoğu ülkede yıllık büyüme oranı % 6’nın üzerinde gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme gelir yoksulluğunun azalmasında temel katkı sağlayıcıdır. 1990 yılında bölge nüfusunun % 32’si günde bir \$’ın altında gelir ile uluslararası yoksulluk sınırındaydı. Ancak 2002 yılında bu oran % 22’ye düşmüştür.¹⁸

Asya’daki güçlü büyüme performansının belli bir süre sonra Asya’daki yoksulluğu azaltacağı düşünülmektedir. Ancak büyümeyi tehdit eden pek çok şey yapılmaktadır ve daha fazla büyüme için alt yapı ve iş ikliminin geliştirilmesi gerekmektedir. Büyüme tek başına eğitim ve sağlık hizmetleri olmaksızın geri kalmış bölgeler için yetersizdir.¹⁹

Çin, yoksulluğu destekleyen ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinden birinin büyüme motifi olduğu, yani her sektörün ekonomik büyümeye nasıl katkıda bulunduğu hipotezi için mükemmel bir kanıttır. Çin’in başarısı sadece merkezi planlı ekonomiden pazar bazlı ekonomiye pazar geçişini artırmak için uygulanan şok terapisi politikasının sonucu değildi; hükümet, yoksulların yoğunlukta olduğu alanlarda çeşitli politikalar ile yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynadı. Devletin birleşimi, tarımda pazara yönelik büyüme yarattı ve bu, aynı anda hem istikrar hem de motivasyon yarattı. Yoksullar büyümeye katılmaya ve büyümeden faydalanmaya başladılar. Çin’in yoksulluk ile savaştaki en etkili politikalarından bir tanesi, arazileri, hiçbir mülkiyet hakkı olmadan çiftçilere dağıtmaktı. Çin Hükümeti, arazinin pazar yolu ile değiştirilmesini engellerken, satışlar esnasında zenginlere bir avantaj olan resmi kredilere ulaşım eşitsizliğinin bir sonucu olan arazi yoğunlaşmalarını da önledi. Buna ek olarak, hükümet aynı zamanda tarımda ürün kaybını da engelledi. Küçük çiftçilerin daha üretken olduklarını ve daha fazla iş gücü gerektiren teknikler kullandıkları bilinen bir gerçektir.²⁰

Development Research Group, Working Paper No: 4703, 2008,s.1,www.worldbank.org

¹⁸ John Farrington ve Jeremy Clark, Growth, “Poverty Reduction and Development Assistance in Asia: Options and Prospect, Journal Competition” 2006, **Overseas Development Institute**, Oxford, USA,2006,s.15 www.worldbank.org

¹⁹ Farrington and Clark, a.g.e,s.27

²⁰ Fatma Gül Ünal, “Yoksulluğu Azaltma Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi Türkiye İçin Çıkarılacak Dersler”,**Uluslar arası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010,İstanbul, s.320, [www. poverty/2010/İstanbul.org/](http://www.poverty/2010/İstanbul.org/)

Global yoksulluk eğilimi Çin hariç 1981-2004 yılları arasında % 31'den %21'e düşmüştür. Çin'de ise yoksulluk çok hızlı bir şekilde % 63'den % 10'a düşmüştür. Yoksulluk oranındaki azalma çeşitli ülkelerde farklı şekilde oluşmuştur. Doğu Asya'da yoksulluk % 58'den % 9'a düşerken Güney Asya'da % 50'den %31'e düşmüştür. 1981- 2004 yılları arasında Sahra-altı Afrika'da ise yoksulluk oranında herhangi bir azalma olmamıştır. Yoksulluk oranı sadece Afrika, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da artmamış ayrıca son on yılda ekonomik durgunluk ve gelir dağılımında adaletsizliğin devam ettiği Latin Amerika ülkelerinde de artmıştır²¹

Tablo 2: Çin'de Tüketim Yoksulluğu Açlık Oranı

Yıllar	1.25\$	1.45\$	2\$
1981	81.6	87.5	96.7
1984	54.6	67.4	87.5
1987	45.7	57.2	78.0
1990	46.0	56.3	75.3
1993	39.9	49.0	67.4
1996	23.9	31.7	50.9
1999	17.8	24.2	41.0
2002	15.3	20.0	33.5
2004	11.8	15.6	27.0
2005	10.4	13.5	23.4

Kaynak: Shaohua Chen ve Martin Ravallion, "China is Poorer than We Thought, But No Less Successful in the Fight against Poverty", **World Bank Development Research Group**, WPS:4621,2008,s.15,www.worldbank.org

Yukarıda yer alan tabloya göre 2005 yılında satın alma gücü paritesine göre yoksulluk sınırı 1.25\$ iken nüfusun %15'i tüketim yoksulluğunda (açlık sınırında) yaşıyordu. 130 milyon kişi açlık sınırındaydı. Gelir yoksulluğu 2005 yılında % 10 idi buna göre nüfusun 65 milyondan daha fazlası yoksul olarak yaşıyordu.²²

Çin'de erken dönemlerde yapılan reform büyük ölçüde yoksulluğu azaltmıştır. Daha sonra yapılan alt yapı yatırımları, ticaret ve yatırımın liberalizasyonu daha fazla istihdam imkanı sağlamıştır. İhracata dayalı sanayileşme ekonomik büyümeyi artırmıştır. Hindistan'da ise piyasa temelli ve talebi sınırlandıran sistem aynı ekonomik büyüme başarısını gerçekleştirememiştir. Açıkçası piyasa ekonomisinde makro ekonomik

²¹ Francisco H.G Ferreird ve Martin Ravallion, "Global Poverty And Inequality," WPS:4623, **World Bank Development Research Group**,2008,s.9,www.worldbank.org

²² Shaohua Chen ve Martin Ravallion, "China is Poorer than We Thought, but No Less Successful in the Fight against Poverty", **World Bank Development Research Group**, WPS:4621,2008,s.15,www.worldbank.org

esneklik, ekonomik büyüme ve istikrar yoksulluğu azaltmada doğru bir seçenek değildir. Hindistan'ın ekonomik büyüme deneyimi Çin, Doğu ve Güney Asya ekonomilerinden daha az olmasına rağmen çoğu gelişmekte olan ülkelere daha yüksektir. Ancak Hindistan hızlı ekonomik büyüme, makro ekonomik politikaları, gıda fiyatlarının ve istihdamın negatif etkisinden dolayı yoksullukta önemli ölçüde azalmaya yol açmamıştır.²³

Brezilya ise Çin'den farklı olarak, Dünya'da eşitsizliğin en fazla olduğu ülkelerden bir tanesidir. Brezilya'nın yoksulluğu azaltma performansı, kısmen de ülkedeki mevcut eşitsizlikler nedeniyle, çok yüksek olmamıştır. Ekonomik büyüme yoksullara ulaşmadığı ve Brezilya'da ciddi derecede eşitsizlik ve yoksulluk olduğu için, en etkili ve politik açıdan tutarlı yoksulluk azaltma stratejisinin, Brezilya hükümetinin seçtiği, şartlı ve şartsız nakit transferi gibi hedef programlardır. Birleşmiş Milletlerin bir raporuna göre şartlı nakit transferi ilk olarak Latin Amerika ve Güney Asya'daki birkaç ülkede tanıtılmıştır.²⁴

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Programı 1998 yılı İnsani Kalkınma Raporu'na konu olarak tüketimi seçmiştir. Bu raporda küreselleşmenin tüketici pazarı açısından bir taraftan yeni fırsatlar açtığı, fakat diğer taraftan da yeni tüketim eşitsizlikleri yarattığına işaret edilmektedir.

Tablo 3: Tüketimdeki Eşitsizlikler

Mallar	Yıl	Dünya	Sanayileşen Ülkeler	Gış. Olan Ülkeler	Sahra Altı Afr.	Arap Ülk.	Doğu Asya ve Psf	G. Doğu Asya ve Psf	G. Asya	L. Amr ve Karayip ler
Et (milyon ton)	1970	87	57	29	3	2	8	3	3	10
	1995	99	95	103	6	5	53	8	8	23
Cereals	1970	473	91	382	27	20	142	41	112	33
	1995	866	60	706	56	49	82	82	212	57
Toplam Enerji (milyar kw/h)	1975	5.575	4.338	1.237	139	67	407	102	180	306
	1994	8.504	5.611	2.893	241	287	1.019	296	457	531
Petrol(milyon ton)	1980	551	455	96	10	12	11	8	6	48
	1995	771	582	188	5	27	38	19	13	72
Araba (milyon)	1975	249	228	21	3	2	0.5	2	2	12
	1993	456	390	65	5	10	7	7	6	27
Bisiklet Üretimi(milyon)	1970	36	-	-	-	-	-	-	-	-
	1995	109	-	-	-	-	-	-	-	-
McDonald's Lokanta	1991	12.418	11.970	448	0	0	123	113	0	212
	1996	21.022	19.198	1.824	17	69	489	409	3	837

Kaynak: FAO,1998, McDonald's Corporation 1997, UN,1996a, 1996c,ve 1997b' Naklen,UNDP,Human Development Report,1998, s.47.

²³ Jayati Ghosh, "Poverty Reduction in China and India : Policy İmplication of Recent Trends", **Desa Working Paper** No: 92,2010,s.21-22, www.worldbank.org

²⁴ Ünal, ag.e.s.322

Söz konusu rapora göre²⁵: Kişi başına özel tüketim harcaması sanayileşmiş ülkelerde (Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu hariç) 15.919\$ iken (1995 fiyatlarına göre), Güney Asya'da 275\$ ve Sahra-altı Afrika'da 340 \$'dır.

Dünya nüfusunun %15'ini oluşturan sanayileşmiş ülkeler toplam tüketim harcamalarının % 76'sını gerçekleştirmektedir.

Dünya nüfusunun beşte birinin yaşadığı yüksek gelirli ülkeler, dünya enerjisinin % 58'ini, elektriğin % 65'ini, otomobillerin % 87'sini, telefonların % 74'ünü, etin % 46'sını, kağıdın % 84'ünü, toplam harcamaların ise % 86'sını gerçekleştirmektedir.

Fransa'da kişi başına günlük protein tüketimi 115gr iken, Mozambik'te sadece 32 gr'dır. Dünyada her 1000 kişiye düşen otomobil sayısı ortalama 90 iken, sanayileşmiş ülkelerde bu rakam 405, Sahra- altı Afrika' da 11 Doğu Asya'da 6, Güney Asya'da 5'tir.

1950 yılından bu tarafa kişi başına petrol tüketimi Doğu Asya'da altı kat, Güney Asya'da dokuz kat artmıştır.

ABD, İsviçre ve İsveç'te her 1000 kişiye düşen telefon hattı 600 iken Combodia, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Çat ve diğer pek çok gelişmekte olan ülkede her 1000 kişiye sadece 1 telefon hattı düşmektedir.

Toplam et tüketimi Doğu Asya'da 1970'den beri 5 kat artarken, bugün hala sanayileşen ülkelerle karşılaştığımızda Doğu Asya'da kişi başına tüketim 41kg iken sanayileşmiş ülkelerde 97 kg'dır.

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0,48'i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18,08'i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2008 yılında bu oranlar sırasıyla % 0,54 ve % 17,11'dir.²⁶

Kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 1\$'ın altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satınalma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15\$ olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında

²⁵ UNDP, **Human Development Report**, 1998, s.47.

²⁶ TUİK, "2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", **Haber Bülteni** ,Sayı:3, 6 Ocak 2011, www.tuik.gov.tr

bulunan fert oranı %0,22, yoksulluk sınırı 4,3 \$ olduğunda yoksul fert oranı ise % 4,35 olarak tahmin edilmiştir.²⁷

2009 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir. Kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlardan daha fazladır. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2008 yılında % 34,62 olan yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69'a yükselirken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9,38'den % 8,86'ya düşmüştür.²⁸

Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artıyor. 2009 yılında hane halkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 9,65 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 40,05 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski % 25,21 iken kırsal yerlerde bu oran % 54,06'dır.²⁹

Hane halkı türüne göre çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 15,98 olurken, çocuksuz çekirdek ailelerdeki fertlerde bu oran % 9,86'ya düşmektedir. Ataerkil veya geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise % 24,48 olarak tahmin edilmiştir. Kentsel yerlerde çocuklu çekirdek ailede yaşayan fertlerin yoksulluk riski % 8,47 iken kırsal yerlerde bu oran % 39,71'dir.³⁰

Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalıyor. 2009 yılında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı % 29,84 olurken, ilköğretim mezunlarında bu oran % 15,34, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 24,04'tür.³¹

Fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riski de değişiyor. 2009 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olmuştur.³²

En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı, 2008 yılında % 37,97 iken 2009 yılında %

²⁷ ibid

²⁸ ibid

²⁹ ibid

³⁰ ibid

³¹ ibid

³² ibid

33,01 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2009 yılında yoksulluk oranı % 9,63 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7,16 olmuştur. 2009 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 14,68 ve iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 19,51'dir.³³

Tablo 4: Fert yoksulluk oranı (%)

Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'in altı (1) 0,20	0,01	0,02	0,01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'in altı (1)	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3 \$'in altı (1)	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esashi görelî yoksulluk (2)	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
KENT								
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'in altı (1)	0,03	0,01	0,01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'in altı (1)	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3 \$'in altı (1)	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esashi görelî yoksulluk (2)	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
KIR								
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'in altı (1) 0,46	0,01	0,02	0,04	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'in altı (1)	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$'in altı (1)	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esashi görelî yoksulluk (2)	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20
(1) Satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplama yapılmıştır. 2009 yılı için 1 \$'in SGP'ne göre karşılığı olarak 0,917 TL kullanılmıştır.								
(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.								
(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.								
Kaynak: 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK								

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarının ardından girdiği yolda, yoksulluğu azaltma stratejilerine temel oluşturan paradigmayı zaman içerisinde benimsemiş ve uygulamaya koymaya başlamıştır. 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. 1992'de Yeşil Kart uygulaması başlatılmıştır. Fon 01.12.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5263 sayılı yasa ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Sosyal yardım faaliyetleri 81 ilde Valilikler ve 892 ilçede Kaymakamlıklar başkanlığında kurulu bulunan toplam 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile sürdürülmektedir. Toplam 948 vakıf kurulmuş, yeni kurulan ilçelerdeki 25 vakıf ise kurulum aşamasındadır. Bu kapsamda, Türkiye genelinde 4 milyon

³³ ibid

insana gıda, yakacak, barınma, eğitim ve sağlık alanlarında sosyal yardım destekleri verilmiştir.³⁴

Türkiye’de 2000 yılının sonlarında ve 2001 yılının başında yaşanan ekonomik krizin etkilerini en aza indirmek için Dünya Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren bir anlaşma ile Şartlı Nakit Transfer Programı (ŞNTP) uygulamaya konulmuştur. Alınan kredi ile Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) oluşturulmuştur. Bu kapsamsa temel amaçlar, 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizin en yoksul hane halkları üzerindeki ileriye dönük olumsuz etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yürütmek ve bu hane halklarının gerek bu krizin etkisiyle ortaya çıkan, gerekse ileride görülebilecek ekonomik şoklara karşı stratejiler geliştirmede kullanacakları becerilerine katkıda bulunan programlar geliştirmektir.

Dünya Bankası ile 2001 yılında imzalanan ikraz anlaşması çerçevesinde alınan kredi kapsamında ŞNT yardım programı Türkiye’de 2003 yılının başında 6 SYD Vakfında pilot uygulama olarak uygulamaya başlamış, 2004 yılının ortalarına doğru ise bütün ülkede yaygınlaştırılmıştır.

Sosyal Riski Azaltma Projesinin ana amacı:

- Krizden etkilenen en yoksul kesime acil gelir desteği sağlanması (sosyal riskin azaltılması)
- Sosyal yardım sağlayan kurumların kapasitesinin artırılması (sosyal risk yöntemi)
- Temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla nüfusun en yoksul yüzde altısına yönelik temel bir sosyal yardım sisteminin uygulanması (şartlı nakit transferi)
- Yoksul kesim için gelir elde etme ve istihdam olanaklarının sağlanması (sosyal riskin önlenmesi)³⁵

ŞNTP’ nın etkisini değerlendirmek için hem niteleyici hem niceleyici teknikler kullanılarak ülkenin 26 kentinde çeşitli anketler yapılmıştır. ŞNT Programlarının en önemli hedefi genelde en yoksul Türk çocuklarında, özelde ise ortaokul kızlarının okula devam oranlarını artırmak olduğu için anketlerde bu konuya odaklanılmıştır. Anket verilerinden elde edilen bulgular ŞNT programının kızlarda ortaokula kayıt oranını % 10.7

³⁴ Gamze Yücesan –Özdemir ve Denizcan Kutlu “ Türkiye’de Sosyal Yardımlar: İktisadi, Siyasi ve Kültürel Yapılar Üzerine Bir Çözümleme”, **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010s.371

³⁵ Yılmaz Demirhan ve Nazım Kartal, “Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi”, **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu**, İstanbul, 2010, s.147

artırdığını göstermiştir ki, bu önemli bir etkidir. Ancak programın etkilerine rağmen kızlar için ortaokula kayıt oranları hala çok düşüktür. Ayrıca, ŞNT programının çocukların ilkokuldan ortaokula geçişi üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Ülkenin doğu bölgesindeki en yoksul şehirlerden biri olan Van'da kızlar arasında okula kayıt oranları hem ilkokul hem ortaokul seviyesinde ulusal ortalamanın çok altındadır.³⁶

Türkiye'de yoksullukla mücadele stratejisinde başvurulan bir diğer yöntem ise mikro kredi uygulamasıdır. Mikro kredi, iş yapma fikri olup gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere, küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan yoksullara olanak verilmesidir. Mikro kredi, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için etkili bir stratejidir. Mikro kredinin amacı, klasik yollarla kredi elde edemeyecekler, yoksulluğu, gelir dağıtımındaki adaletsizliği ve işsizliği azaltacak şekilde, ailesi ve kredi alan için, kendi kendine gelir getirici bir faaliyet yapılmasını sağlayarak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmektir. Mikro kredi fikri ilk olarak, 1974 yılında Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'in köylerinde yaptığı araştırmalar sırasında doğmuş ve Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje olarak geliştirilerek 1983 yılında Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikro kredi bankasının kurulmasına neden olmuştur. Yoksulların tefeciler tarafından faizle borç batağına sokulması ve bu nedenle yoksulluk döngüsünün kırılmaması, ayrıca yoksullara finans kuruluşlarının kredi verme konusundaki güvensizlikleri, mikro kredi uygulaması fikrinin ortaya çıkışında Yunus için önemli unsurları oluşturmuştur.³⁷

Türkiye'de mikro kredi konusunda iki uygulama söz konusu olmuştur. İlk mikro kredi uygulaması Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi adıyla Marmara Deprem bölgesinde 2002'de başlatılmıştır. Bu kurum, özellikle yoksul kadınlara kendi işlerini kurmaları konusunda finansal ve teknik destek sağlamaktadır. Halen Kocaeli, İstanbul ve Sakarya Düzce'de faaliyetini sürdürmektedir.

³⁶ Didem Gürses, "Ekonomik Krizler ve Çocuk Yoksulluğu: Türkiye'de Krizler ve Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme", **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010, s.539

³⁷ Neriman Açıkalın, "Toplumsal Değişim Projesi Olarak Mikro Kredi Uygulaması Mersin Örneği", **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010, s.600

Türkiye’de mikrokredi uygulaması konusundaki ikinci oluşum ise, 18 Temmuz 2003 tarihinde Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile Bangladeş kökenli Grameen Bank’ın işbirliği ile TGMP (Türkiye Grameen Mikrokredi Programı) adı altında Diyarbakır’da oluşturulan mikro kredi uygulamasıdır. TGMP’nin resmi internet sitesine göre, TGMP’nin temel amacı, “toplumdaki yoksul nüfusu azaltmak amacıyla, Türkiye’nin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan özellikle yoksul kadınların gelir getirici faaliyetlerini ve küçük çaptaki işlerini desteklemek adına onlara kredi sağlamaktır. Mikro kredi faaliyetinden ilk olarak Diyarbakır’ın Elibol Köyü’nde yaşayan kadınlar faydalanmışlardır.

Türkiye’de mikrokredi uygulaması halen 46 il ve toplam 67 şubede uygulanmaktadır. Kredi alan kadın sayısı her yıl artış göstermektedir. Kredi alan kadın sayısı 2008’de 10.000 iken, 2009 yılında 21.000 ve 2010 Ağustos ayı itibarıyla de 36.386 olmuştur. Kullandırılan kredi miktarı 61 milyon TL’dir³⁸

Ülkemizde sosyal yardım sistemimiz çoğunlukla, kişilerin istihdamla bağlantılarının kurulmasını destekleyici faaliyetleri içermeyen pasif nitelikteki yardım programlarını içermektedir. Bu durum sosyal yardım faydalanıcılarının işgücü piyasalarından uzaklaşmalarına ve dolayısıyla sosyal yardım sisteminde uzun süreli kalma eğiliminde olmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle sosyal yardım programları ile aktif işgücü programları arasında bağlantı kurulması ihtiyacına yönelik olarak son dönemde önemli adımlar atılmıştır. Nisan 2010 tarihinde uygulamaya konulan sosyal yardım sisteminin istihdam ile bağlantısının kurulması ve etkinleştirilmesi eylem planı bu yöndeki önemli gelişmelerden biridir. Söz konusu eylem planı kapsamında, sosyal yardım faaliyeti yürütmekte olan kamu kurumları tarafından çalışabilir durumdaki sosyal yardım faydalanıcılarının İŞKUR kayıtlarının yapılması ve İŞKUR’un bu kişilere özel istihdam hizmetleri sunması öngörülmüştür.³⁹

³⁸ Sami Taban ve Mehmet Şengür, “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması Eskişehir İl Örneği”, **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, 2010**, s.616

³⁹ Sırma Demir Şeker ve Hande Hacımahmutoğlu, “Sosyal Yardım Yararlanıcılarına Özel İstihdam Hizmetlerinin Geliştirilmesi” **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, 2010**, s.234

5. SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de yoksulluğun nedenleri, boyutları ve yoksullukla mücadelenin bu kısa özetinden, her ülkenin kendine has zorlukları ve imkanları olduğu görülebilir. Ancak, bu politikaların etkinliğini belirleyen bazı temel yapılar vardır. İlk Olarak bu çalışmada altını çizmeye çalıştığımız gibi, yoksullukla her açıdan savaşılmaması gerekmektedir aksi taktirde stratejiler başarısız olmaya mahkumdur. Dahası, yoksulluğu azaltma stratejilerinin makro ekonomik çerçevenin bir unsuru olması ve ulusal kalkınma stratejilerinin bir parçası olması gerekir.

Yoksullukla savaşmanın en etkili yolu, yoksullar için istihdam yaratmaktır. İstihdam yaratmak, makro ekonomik politikalara bağlı olan ekonomik büyümeye bağlıdır. Ekonomik büyümenin yoksulluk azaltan performansı, ekonomik büyümenin istihdam yaratan performansa bağlıdır. Mümkün olduğunca fazla istihdam yaratmak için, ekonomik politikaların, genellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal, tarımsal sektörler gibi yoğun emek gerektiren sektörlerdeki büyümeyi hedeflemesi gerekmektedir.

ŞNT’nin kısa vadede yoksulluğu azaltma konusunda nasıl bir etkisinin olduğu uygulamanın yapıldığı ülkelerdeki yoksulluk göstergelerine bakılarak ortaya çıkarılmaktadır. Birçok ülkede uygulanmakta olan ŞNTP kapsamında hak sahibi olan hanelerin gelir –tüketim oranları kıyaslandığında bu grupların nüfusun en yoksul % 5 ile % 10’una dahil hanelerden oluştuğu ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla ŞNT programlarının en yoksul hedefleme konusunda belli bir başarıya ulaşabildiği söylenebilmektedir. ŞNT yardım programı, Türkiye’de de ailelerin çocuklarını okula gönderme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma davranışları üzerinde etkili olmuştur. ŞNTP’nda özellikle kız çocuklarına daha fazla destek verilmesi temel eğitim hizmetlerinin yeterli olduğu ve güvenlik sorununun olmadığı bölgelerde ailelerin çocuklarını okula gönderme kararlarında etkili olmuştur. Ayrıca ŞNT’nin etki değerlendirme çalışmasında örnekleme dahil olan hanelerin % 90’ının sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalandığı ifade edilmiştir.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan bir diğer yol ise mikro kredi uygulamasıdır. Mikro kredi sadece yoksulluğu önlemek için değil, aynı zamanda bireylerin girişimciliğini teşvik etmek üzere oluşturulmuştur. Nitekim Türkiye’de 2001 krizinden sonra yoksullukla mücadele aracı olarak benimsenen mikro kredilerin bir başka amacı da girişimciliği teşvik etmektir. Mikro kredi uygulamalarıyla gerek kırsal kesimde gerekse kentte bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve

girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece bireylerin olası kriz durumlarına karşılık hazırlıklı olmaları ve bu tür durumlarda çözümleri devletten beklemek yerine kendi kapasite ve becerilerini devreye sokmaları istenmektedir

KAYNAKÇA

Açıklık, Neriman, "Toplumsal Değişim Projesi Olarak Mikro Kredi Uygulaması Mersin Örneği", **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010: 599-611

Chen, Shaohua ve Ravallion, Martin "The Developing World is Poorer Than We Thought, but No Less Successful in the Fight against Poverty", **The World Bank Development Research Group**, Working Paper No: 4703, 2008, s.1-52, www.worldbank.org

Chen, Shaohua and Ravallion, Martin "The developing world is poorer than we thought but no more successful in the fight against poverty", **FAQs for International Comparison Programs (ICP)**, 2011, www.worldbank.org

Chen, Shaohua ve Ravallion, Martin "China is Poorer than We Thought, but No Less Successful in the Fight against Poverty", **World Bank Development Research Group**, WPS:4621, 2008, s.1-18, www.worldbank.org

Çelikel, Danışoğlu, Ayşe "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, 2006, s.215 -239

Çiftçi, Murat, **Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifinde İç Göç – Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Çiftçi, Murat, "Ülkelerarası Küresel Eşitsizlik – Reel Büyüme İlişkisinin Uzun Dönemli Gelişimi", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2009, 6(1): 919-952

Demirhan, Yılmaz ve Kartal Nazım, "Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi", **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu**, İstanbul, 2010, s.567 -579

Derviş, Kemal "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı", **Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:27, 2007 s.1-9, www.mfa.gov.tr

Demir Şeker, Sırma ve Hacımahmutoğlu, Hande "Sosyal Yardım Yararlanıcılarına Özel İstihdam Hizmetlerinin Geliştirilmesi" **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010, s.233 -249

Farrington, John ve Clark, Jeremy, Growth, "Poverty Reduction and Development Assistance in Asia: Options and Prospect, Journal Competition" 2006, **Overseas Development Institute**, Oxford, USA, 2006, s.13-28, www.worldbank.org

Ferreird , Francisco H.G ve Ravallion, Martin,“Global Poverty And Inequality,” WPS:4623, **World Bank Development Research Group**,2008,s.1-41,www.worldbank.org

Ghosh, Jayati ,“Poverty Reduction in China and India : Policy Implication of Recent Trends”, **Desa Working Paper** No: 92,2010,s.1-26 www.worldbank.org

Gürses, Didem “Ekonomik Krizler ve Çocuk Yoksulluğu: Türkiye’de Krizler ve Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme”,**Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010,s.533-543

Kazgan, Gülten, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri**,2.bs, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi,1995

Kabaş, Tolga, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Doktora Tezi, TC Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2009.

Karagül, Mehmet, **Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi**,1. Baskı, İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Şenses, Fikret “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”,**ERC Working Paper in Economic**, Ağustos, 2004,s.1 -27, www.metu.edu.tr

Şişman, Mehmet, **Mali Sermayenin Küreselleşmesi**, İstanbul, Set Yayınları, 2003.

Taban Sami ve Şengür Mehmet , “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması Eskişehir İl Örneği”, **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**,2010,s.611 -636

TUİK, “2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, **Haber Bülteni**, Sayı:3, 6 Ocak 2011,

Ünal, Fatma Gül, “Yoksulluğu Azaltma Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi Türkiye İçin Çıkarılacak Dersler”,**Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**, 2010,İstanbul, s.317 -330,www.poverty/2010/İstanbul.org/

Ünsal, Erdal M. **Mikro İktisat**, 8. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2010.

Yücesan, Gamze, –Kutlu, Özdemir ve Denizcan “ Türkiye’de Sosyal Yardımlar: İktisadi, Siyasi ve Kültürel Yapılar Üzerine Bir Çözümleme”,**Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu**,2010,s.363-381

Yeldan, Erinç,“Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”,**Bağımsız Sosyal Bilimciler**,2002,s.1-14

World Bank Policy Reserch Report, “Globalization, Growth and Powerty”, Oxfort Universty Pres, 2002,1 -192 www.worldbank.org

UNDP, **Human Development Report**,1998, s.1-65,www.undp.org